
MODERNLEŞMENİN 1. KUŞAĞI:

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

- Sanayi Devrimi toplumları temelinden sarsıyor...
- Herşey altüst oluyor ve yeniden yapılıyor...
- Sanayi öncesi kentleri biçimlendiren etkenler:
 - Gelenekler, görenekler, ortak yaşam biçimleri ve değer yargıları
 - Merkezi otoritenin ve bir grup elitin kararları (teknoloji, üretim biçimleri vb. etkenlerin yanısıra)
 - Sıradan bireyin kişisel kararları önemli etken değildi

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

- Yüzyıllar boyunca kentler çok çeşitli aktiviteleri barındırmış:

- Dini, politik merkez
 - Üretim
 - Ticaret
 - Sanat
 - Kültür
 - Bilim
- Odağı
-

- Ancak basit, karmaşık olmayan kent formları

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

Sanayi Öncesi Kentlerin Ortak Özellikleri:

- Yaya kentleri
- Surlar içinde yoğun yapılaşmış (dar sokaklar, küçük parseller, düşeyde yoğun)
- Kır-kent ayrımı net
- Mekanda fonksiyonel ayrışma yok (kıyılardaki depolama alanları hariç)
- İş-yeri konut ayrımı yok (ya da yürüme mesafesinde)
- Mekanda belirgin bir sınıfsal ayrışma yok

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

- Sanayi Devrimi ile kentleri biçimlendiren yeni etkenler
- Sanayi öncesi kentin karmaşık olmayan yapısı değişiyor

MAKİNA ÇAĞI Üretim biçimi değişiyor

Sanayileşme ile makinalaşma ve rasyonalizasyon

<ul style="list-style-type: none">– geniş ölçüde– sistemli biçimde	} Üretime uygulanıyor
---	-----------------------

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

Sanayi Devrimine kadar:

- El emeği
- Ev ölçeğinde üretim
(tek bir sahibi olan atölyelerde artizanal üretim =manifaktür)
- Tarıma dayalı ekonomi

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

Sanayi Devrimi ekonomik açıdan bir dönüm noktası
Toplumsal yaşama etkisi çok büyük

“HERŞEY ALT-ÜST OLUYOR”

Üretim biçiminin değişmesiyle yaşam biçimleri değişiyor
Kentlerin karmaşık olmayan yapısı tümüyle değişiyor

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

Sanayi Kentinin oluşmasının temelindeki ekonomik politikalar:

1. Özel girişime sonsuz özgürlük
2. Loncaların kapatılması
3. Sömürgeleştirme politikaları

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

1. ÖZEL GİRİŞİMİN ÖNE ÇIKARILMASI, REKABETÇİ BİR PİYASANIN OLUŞTURULMASI

Laissez Faire, Laissez Passe

Adam Smith'in **liberal** doktrini

'Milletlerin Zenginliği' (*Wealth of Nations*) 1776

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

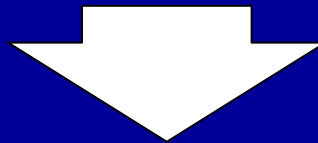
Tüm bunların siyasal alanda da etkisi var:

- yeni ticaret yolları
yeni üretim teknikleri } Gelişen ekonomi
- sermaye birikimi hızlanıyor
- tüccarlar palazlanıyor (**ticari sermaye → sanayi sermayesine dönüşüyor**)
- burjuvalar giderek güçleniyor (ekonomik alanda)
- bu ekonomik güce paralel bir **siyasi güç** talep etmeye başlıyorlar → merkezi otoriteye artık gereksinimleri yok.

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

Burjuvalar iktidarı ele geçirmek istiyorlar:

- 16. ve 17. y.y.'larda destekledikleri mutlak monarşinin karşısına çıkmaya başlıyorlar → demokratik, parlamenter bir görüş savunmaya başlıyorlar.
- 1789 → Fransız Devrimi (**Kardeşlik – Eşitlik – Özgürlük**)

Talep edilen özgürlük aslında ekonomik özgürlük

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

politik eşitlik

X

ekonomik liberalizm

Eşitlikçi bir toplum oluşabilmesi için:

- Sermayeninde bazı kurallara uyması gerekli
- Toplum yararınının gözetilmesi gerekli

Oysa *Laizzes-faire*'ci yaklaşımın yaptığı :

- eski prestijli sınıfları yenileri ile değiştirmek

Talep edilen özgürlük sınırsız kar etme özgürlüğü

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

- Tüm girişimler özel girişim tarafından yapılmalı
- Devletin hiçbir ölçekte müdahalesi olmamalı (ne yerel yönetimlerin, ne de merkezi hükümetin)
 - Fabrikaların yer seçimi
 - işçi konutlarının yapımı
 - kente su sağlaması
 - çöpün toplanması
- Serbest rekabet ortamının / piyasanın **‘görünmez elinin’** optimum koşullar sağlayacağı

her türlü hizmet
özel girişim tarafından
sağlanmalı

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

2. LONCALARIN KAPATILMASI

- üretimi niteliksel ve niceliksel olarak denetleyen
- fiyatları, ücretleri belirleyen
- üyeleri arasında sosyal dayanışmayı sağlayan bir kurum ortadan kalkıyor
- emekçi sınıflar loncaların getirdiği güvencelerden yoksun kalıyor → sürekli bir **belirsizlik** ortamı.

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

Her şeyin serbest piyasanın koşullarına bırakıldığı ortamda loncaların kapatılması:

- Sanayinin gereksinim duyduğu ucuz işgücünün sağlanmasında bir faktör
- Yeni ortaya çıkan işçi sınıfının yaşam ve çalışma koşullarının da tamamen serbest piyasa koşullarının merhametine kalması

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

3. SÖMÜRGELEŞTİRME POLİTİKASI

- Hammadde kaynağı
- Sanayi ürünleri için bir pazar

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

Sonuç olarak:

- Kentleri biçimlendiren yeni güçler ortaya çıkıyor.
- Toplum bunları denetleyecek tecrübe ve yasal çerçeveden yoksun
- Zaten bu da istenmiyor → LAÏSSEZ – FAÏRE ideolojisi

**KAMU MÜDAHALELERİNİN OLMADIĞI SERBEST
PİYASA DÖNEMİ**

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

Sanayi Devrimi ile:

1. Yeni enerji kaynakları → Organik Enerjiden, Mekanik Enerjiye (Kömür /Buhar)
2. Uzun mesafe ticarete yeni yöntemler → Hammadde/besin kaynakları artış
3. Tarımsal üretimde yeni yöntemler → Verimlilik artışı
4. Tıpta ilerlemeler → Nüfus artışını

(İngiltere: 1801'de 9 milyon; 1901'de 40 milyon)

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

5. El üretiminden makina üretimine geçiliyor
- Tüketim malları artıyor, çeşitleniyor
 - Uzmanlaşma, işbölümü
 - Toplumsal yapı karmaşıklaşıyor (mavi/beyaz yakalılar)

6. Fabrika kente giriyor; evdeki üretimin yerini alıyor

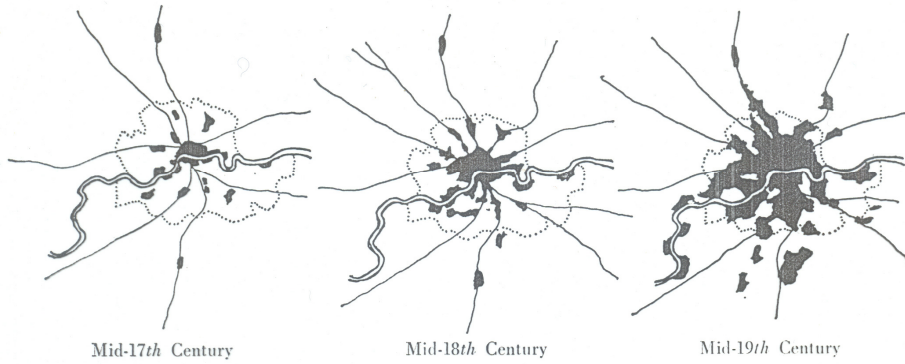

SANAYİ DEVRİMİNİN KENTLERE ETKİSİ

1. Nüfus Hareketliliği:

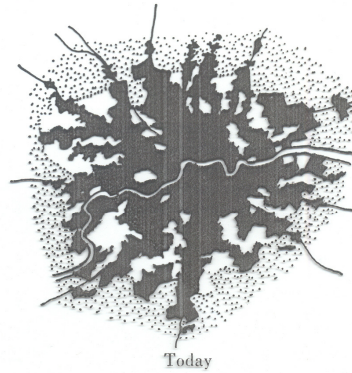
→ artan nüfusun merkezileşmesi, kentlere yığılması (sayısal ve alansal büyüme)

LONDON

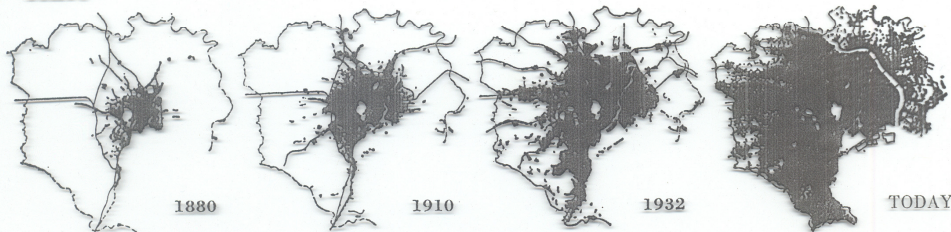

THE EXPLODING METROPOLIS

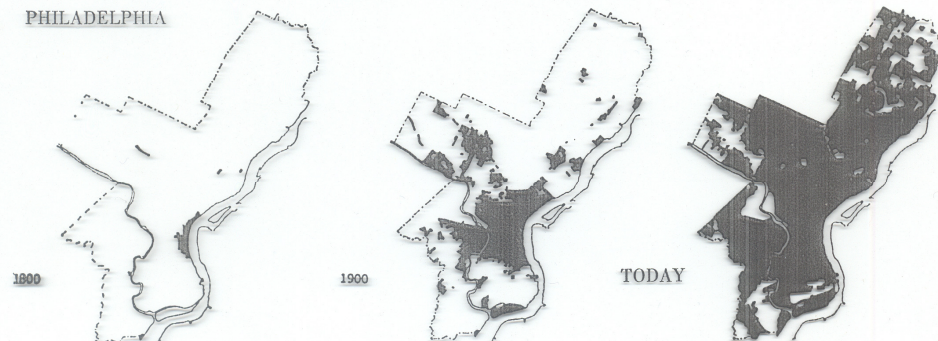
Cities everywhere are growing with disorder along the same pattern, each becoming a metropolis sprawling unplanned over the countryside. These diagrams illustrate the urban explosion since the industrial revolution of the nineteenth century. Rare among such cities, London has planned a "greenbelt" to restrict its expansion.

TOKYO

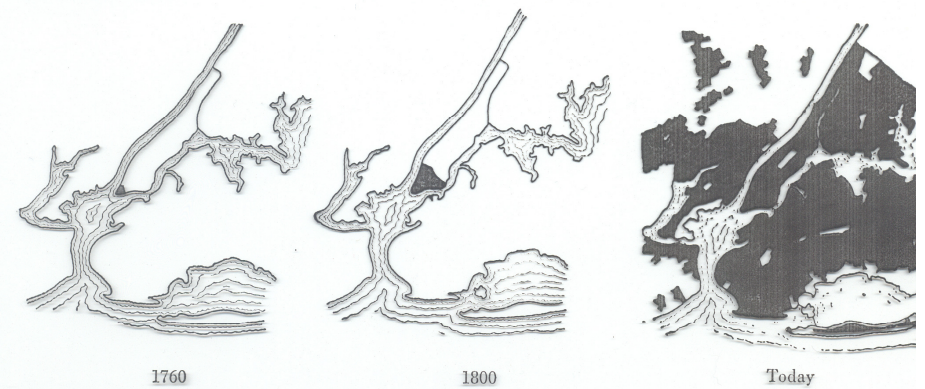
PHILADELPHIA

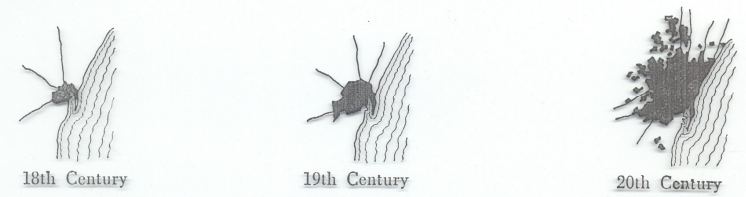
CHICAGO

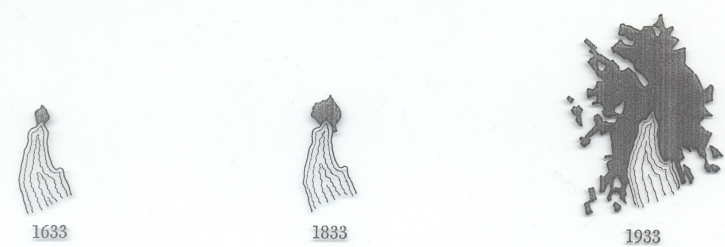
NEW YORK CITY

BARCELONA

ZURICH

SANAYİ DEVRİMİNİN KENTLERE ETKİSİ

2. Sanayinin Yerseçimine Bağlı Olarak Kentlerin Yerseçim Kriterleri Değişiyor (Hammadde, enerji, ucuz işgücü,...)

- a. Ağır Sanayi – kömür ve demir maddeleri açısından zengin kuzey bölgelerinde:
 - yeni yerleşmeler oluşuyor.
 - küçük yerleşmeler büyüyor, yoğunlaşıyor.
- b. Tekstil sanayi – hammadde bağımlılığa zayıf

- **18. yy'ın ilk yarısında İngiltere hala kırsal bir ülke - sanayi bile kırdaki kurulu :**
 - Demirin işlenmesi → odun kömürüyle (yüksek fırınlar ormanların kenarında)
 - Tekstil endüstrisi → domestik endüstri (evde üretim hakim, tarla işiyle dokuma işi bir arada)
- **19. yy'a kadar sanayi desantralize/dağınık bir yapıya sahip :**
 - Küçük atölyeler
 - Tarımsal emek evde, yarı-zamanlı olarak tarım-dışı üretimde
 - Su ve kanal sistemine dayalı bir ulaşım ağı
 - Doğal çevreye büyük zararlar söz konusu değil.

***Hidrolik Enerjiden → Buhar Enerjisine (1785 – 90) :
(J. Watt → 1769'da buhar makinesinin patentini alıyor)***

- Buharlı makine ile üretimin organizasyonu ve ölçeği değişiyor
- Artık desantralize bir yapı söz konusu olmuyor
- Emek ve sanayi belli merkezlerde yığılıyor, yoğunlaşıyor
- Bu ise emeğin topraktan tamamen kopmasını, yabancılaşmasını getiriyor.

Yeni Teknoloji Kömür Madenlerinin Önemi Artırıyor.

- Demir → taş kömürüyle işlenmeye başlıyor
- Sanayi madenler çevresinde
YA DA
- Bu madenlerin su yolu veya demiryolu ile erişilebilir olduğu noktalarda yoğunlaşıyor
- Ticaret ve ulaşım kolaylıkları yerseçiminde belirleyici.

Yeni Teknolojinin Sanayinin Yerseçimine Etkisi

İşgücüne bağımlı üretim süreci → Evrilmeye elverişli proto-endüstrinin (ev işi veya manifaktür) bulunduğu yerleri seçiyor

Eski kentsel yerleşmeler arasında stratejik olarak dönüştürülmeye / geliştirilmeye elverişli olanları seçiyor.

(önceleri akarsuya bağımlı; buhar enerjisi ile herhangi bir yerde yer seçebilir hale geliyor)

Sanayinin Yarattığı Yeni İstihdam Ve Yüksek Ücretler Kentleri Çekici Hale Getiriyor

İngiltere’de tekstil endüstrisinde :

1818 → 57.000 kişi

1840 → 500.000 kişi

Manchester’ın nüfusu

1685 → 6.000 kişi

1760 → 40.000 kişi

1801 → 72.000 kişi

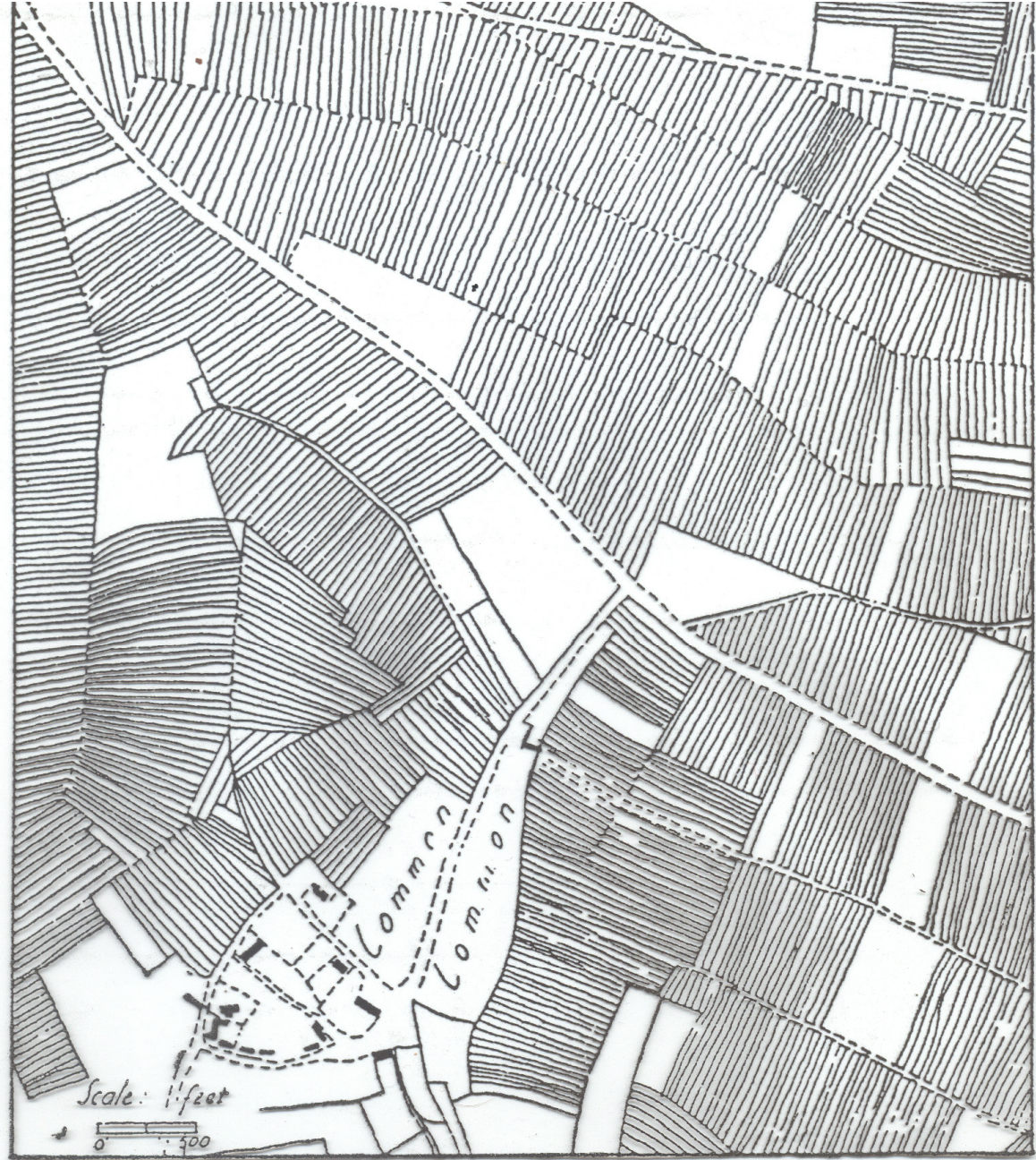
1851 → 300.000 kişi

1900 → 600.000 kişi

‘Enclosures’ (çitleme hareketi) kırım itici gücünü arttıran bir unsur.

- Tıpkı sanayide olduğu gibi tarımda da verimlilik arayışları “enclosures” hareketini getiriyor. *(1700’lerin son çeyreği)*
- Evvelce köylülere açık olan tarımsal toprağı işleme hakkı kaldırılıyor.
 - bir çok küçük tarım toprağı toplulaştırılıyor
 - köyün ortak olarak kullandığı otlaklar kapatılarak tarıma açılıyor
- Topraksızlaşan çiftçiler → kente göçüyor
- Arazinin toplulaştırılmasıyla → mülkiyet birimi çok genişliyor
- Endüstrileşmeyle ortaya çıkan imarlı arsa talebini karşılamaya elverişli bir mülkiyet yapısı ortaya çıkıyor

Köy meraları ve
küçük tarım toprakları

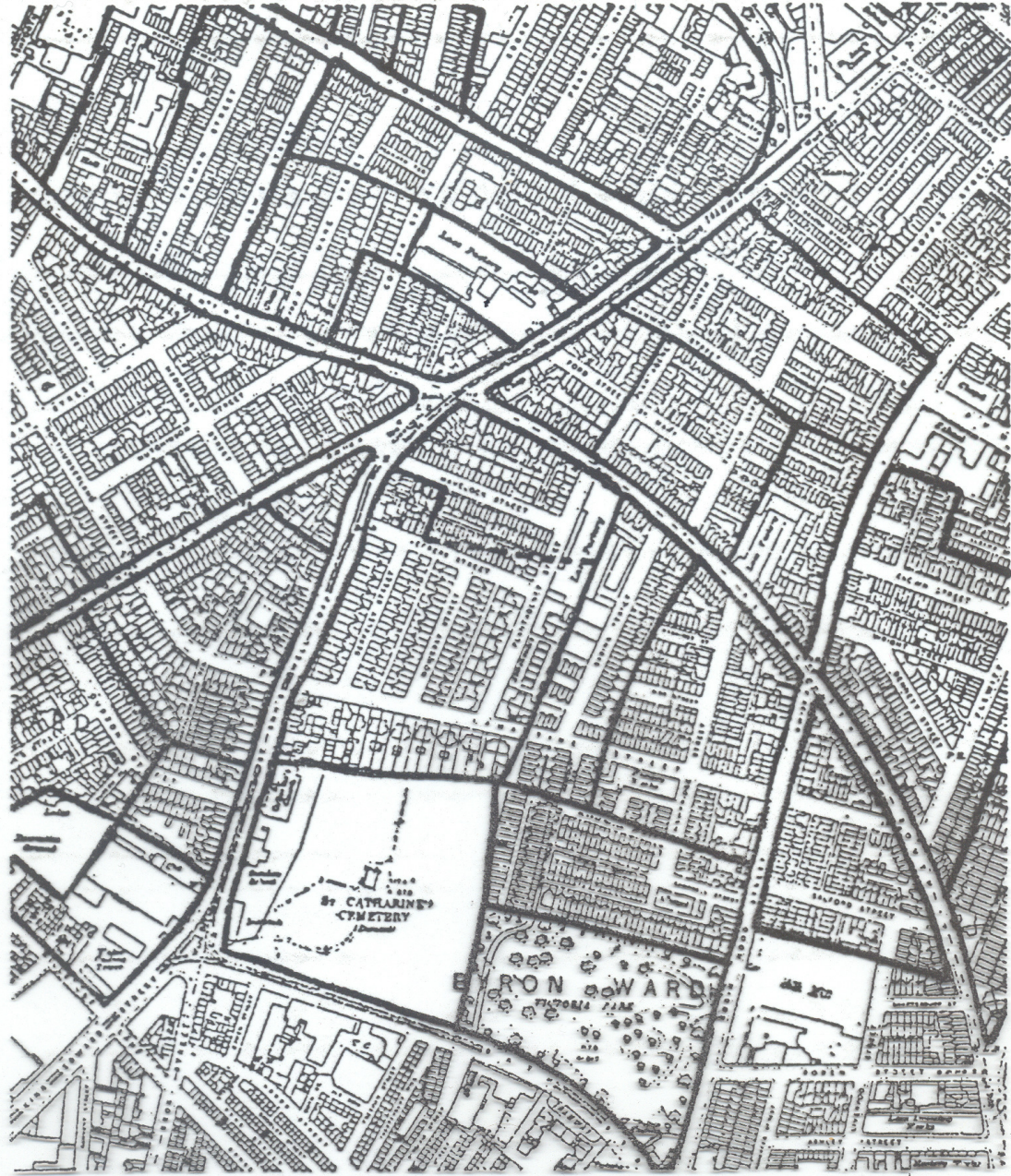
1 The village of Balscott (Oxfordshire) in 1768, with the common land farmed in small strips (from T. Sharp, *English Panorama*).

‘Çitlenerek’ kapatılıyor ...
Tarım toprakları toplulaştırılıyor...

2 The same village, after the enclosure of the common land (from Sharp).

İmarlı arsa talebini
karşılamaya elverişli mülkiyet
yapısı ortaya çıkıyor....

3 Part of the suburbs of Nottingham, where building followed the line of the enclosures (from W. C. Hoskins, *The Making of English*

- Kentler aşırı yoğunlaşıyor, kalabalıklaşıyor
- Zaman içinde sanayideki ücretler düşüyor
- Sosyal ve ekonomik koşullar kötüleşiyor

- Kent içindeki her arazi parçası yapılaşıyor/yoğunlaşıyor
- Eskiden sur içinde konumlanma zorunluluğu
- Şimdi ise kâr amacıyla yoğunlaşma (topraktan max. kâr elde etme)

SANAYİ DEVRİMİNİN KENTLERE ETKİSİ

3. Kentler Sur Dışına Taşarak Genişliyor

- Çalışmak için kente gelen nüfusun barınma gereksinimini karşılayacak alanlar yetersiz
- Sur dışında yeni yerleşme alanları, işçi mahalleleri oluşuyor.

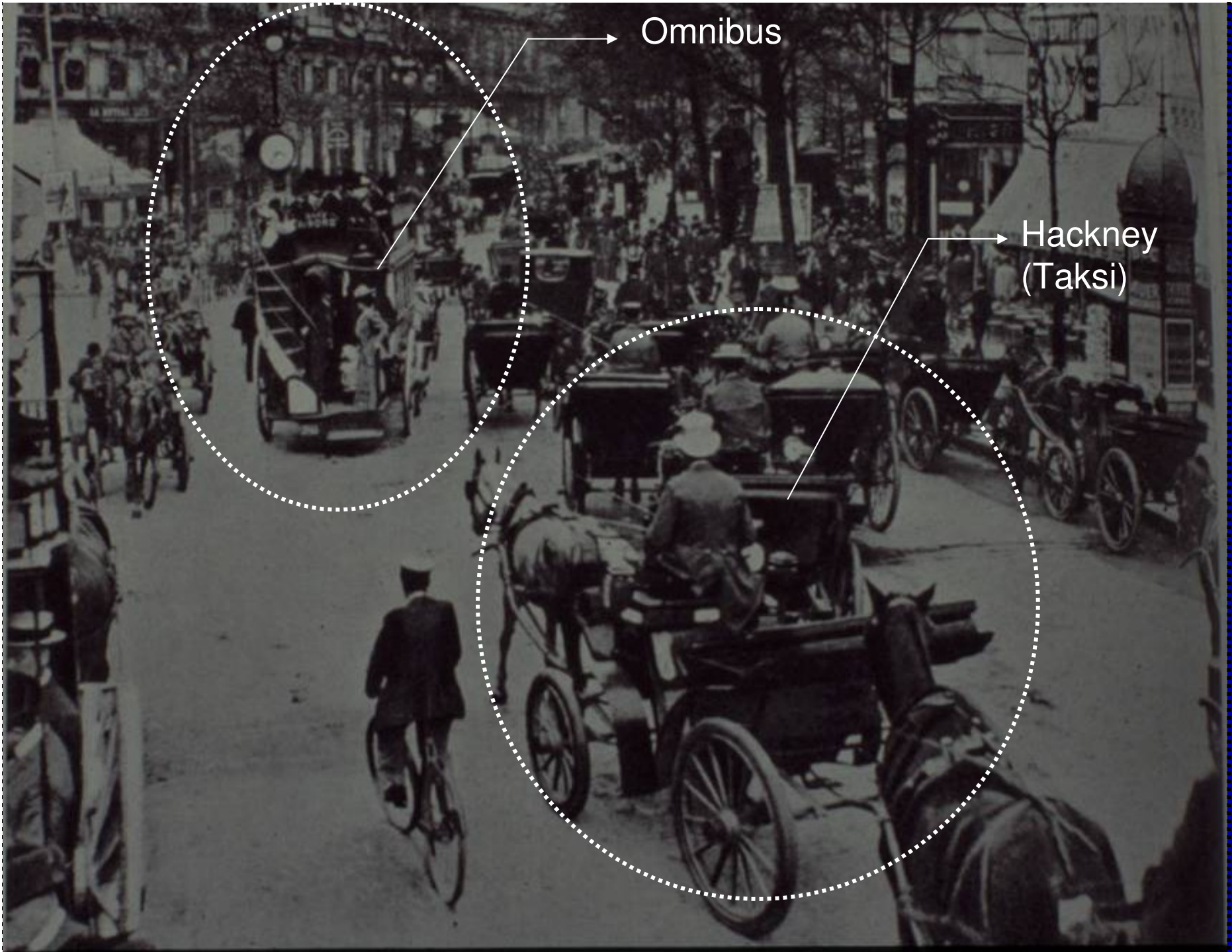
SANAYİ DEVRİMİNİN KENTLERE ETKİSİ

4. Yeni Ulaşım Araçlarının Ortaya Çıkması

- Eskiden kent büyüklüklerini yaya mesafeleri belirliyordu
- Atlı arabalar, aristokratlara ve zenginlere mahsus
- 19. yy'da → **TOPLU TAŞIMACILIK** ortaya çıkıyor (*özel şirketler tarafından, organize biçimde işletilen araçlarla*)
 - Omnibus 1826 (Nantes, Fransa) ,

Omnibus

Hackney
(Taksi)

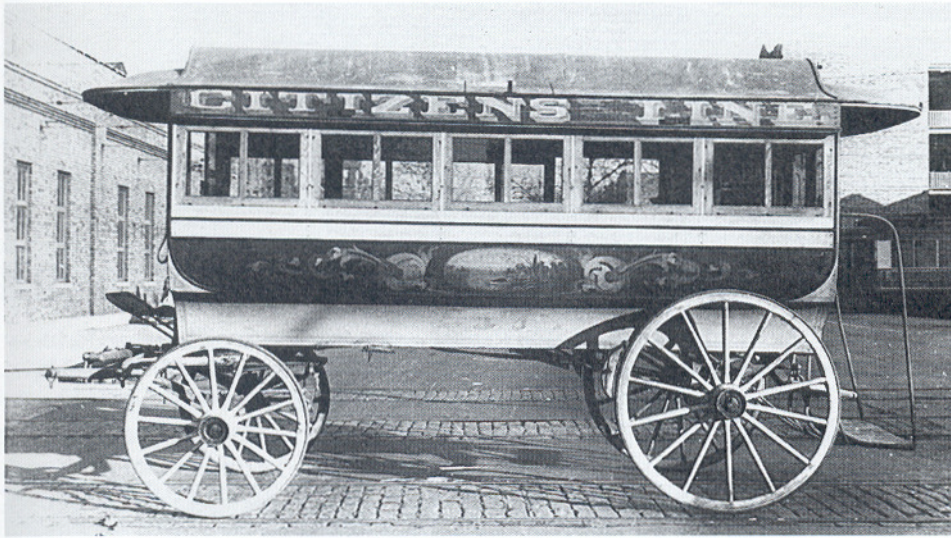

Figure 2.17 Chicago omnibus, for twenty passengers. Omnibus services began in Chicago in 1850, taking over vehicles that had formerly been used to transport guests between hotels and boat or train stations. Railways generated increased intra-urban traffic of this kind because of the need to transport passengers and goods to and from stations (photograph: courtesy of Chicago Historical Society, ICHi 09304)

Figure 3.24 Shillibeer's omnibus, 1829 (London Transport Museum; copyright London Transport)

Figure 3.25 Saloon bus, c.1858 (photograph: Hulton Getty)

Knifeboard Omnibus. *London Transport Collection*, from *London 1808-1870: The Infernal Wen*, Francis Sheppard (1971)

Doç. Dr. Zeynep Enilil

YTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Inside a London omnibus.

Engraved from a painting by W.M. Egley *Illustrated London News* (1869)
from *The Victorian City, Images and Realities*, Dyos and Wolff (1973)

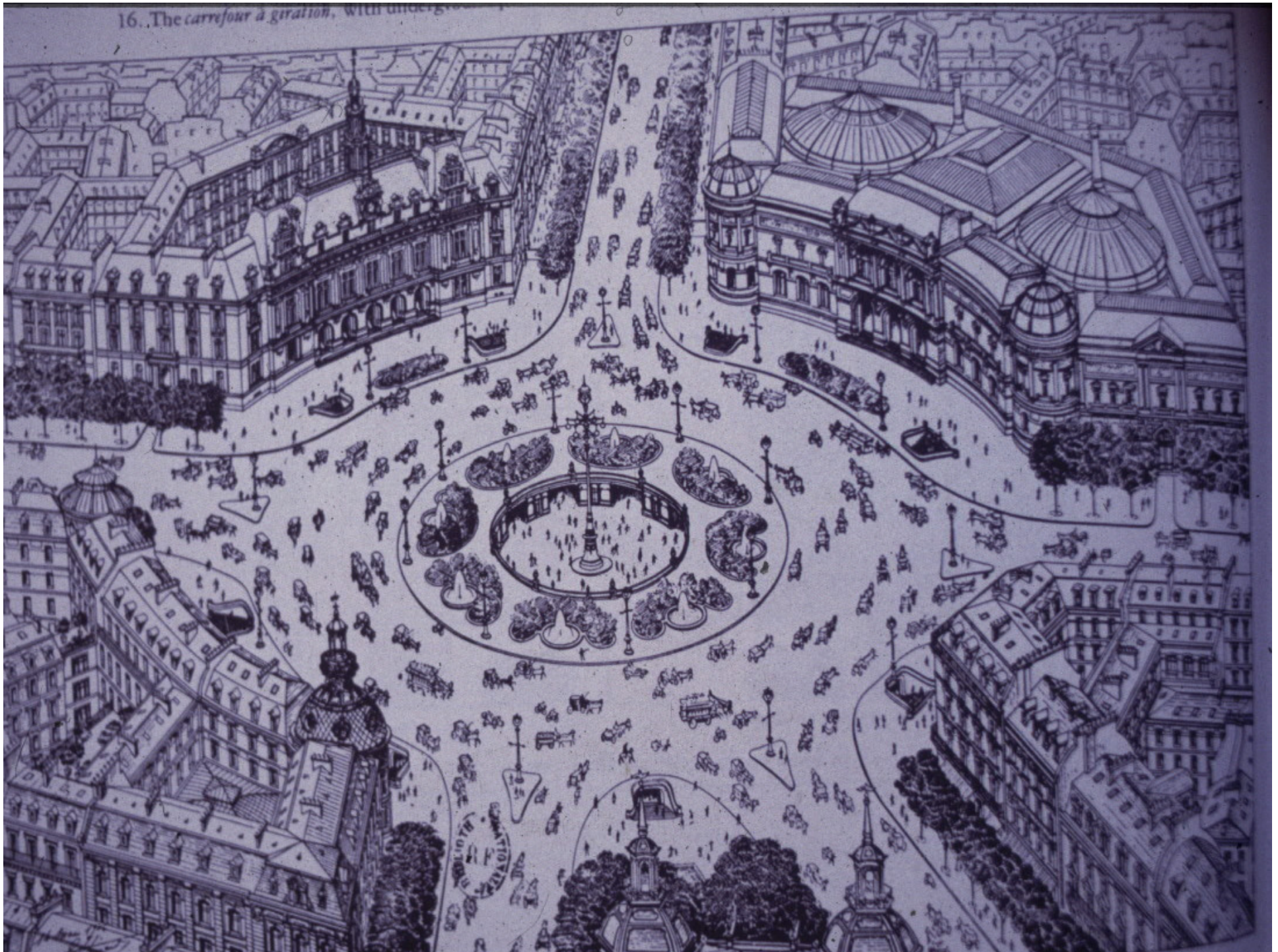
Yeni Ulaşım Araçları: Omnibus Seferleri

- 1828'de Paris
- 1832'de Bourdaux, Lyon ve Londra'da
- 1829'da NYC'de
- 1831'de Philadelphia
- 1835'de Boston
- 1844'de Baltimore

Yeni Ulaşım Araçları: Omnibus Seferleri

- 19. yy. ortalarında omnibuslar birçok kentte çok yaygın hale geliyor ve kentlerde baş gösteren trafik sıkışlığında önemli pay sahibi oluyorlar.
- New York'da
 - 1833'de 80
 - 1837'de 108
 - 1846'da 255
 - 1850'de 425 lisanslı Omnibus şirketi bulunuyor.

16. The carrefour à giration, with underground

Yeni Ulaşım Araçları:

- Buharlı tren 1820'ler (*1814'de bir İngiliz tarafından keşfediliyor*) → Romantic Suburbs
- Atlı tramvay 1830'lar (*Önce Manhattan'da; 1850'lerden sonra yaygınlaşıyor*)
- Elektrikli tramvay 1860'lar
- Metro 1860'lar – (*İlk: Londra metrosu 1862; ikinci: İstanbul 1875*)
- Elektrikli tren yy. sonu

Atlı Tramway (*streetcar*)

**Kentler yaya kenti
olmaktan çıkıyor.....!!!**

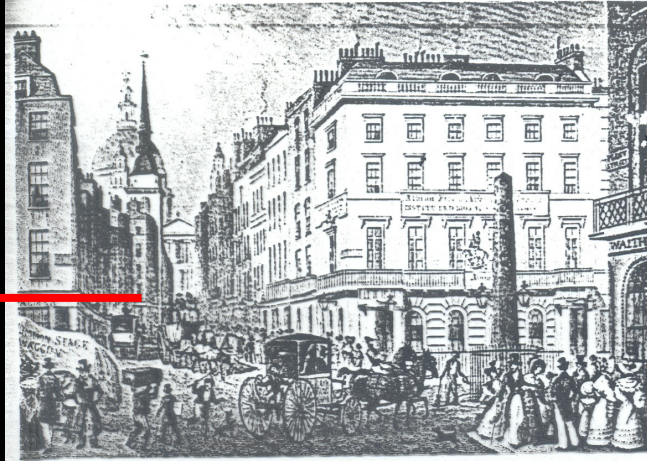
THE EXPLODING CITY

of me wanted to get out and
s was the part I never listened
ever had I would have stayed
re I was born ... I might even
small-town rich, an eight-room
in the garage, chicken every
e Reader's Digest on the living-
wife with a cast-iron
l me with a brain like a sack of
nt. You take it, friend. I'll take
dirty, crooked city."

Raymond Chandler

1827

50: London, looking up Fleet Street toward Ludgate Hill in 1827. The scene still shows a preindustrial city and, allowing for the fact that the artist has left out the horse manure and the flies, possesses real charm. 51, *Below*: Gustave Doré's drawing of almost the same view in 1872 shows the pollution and traffic congestion of the modern world.

50

1872

51

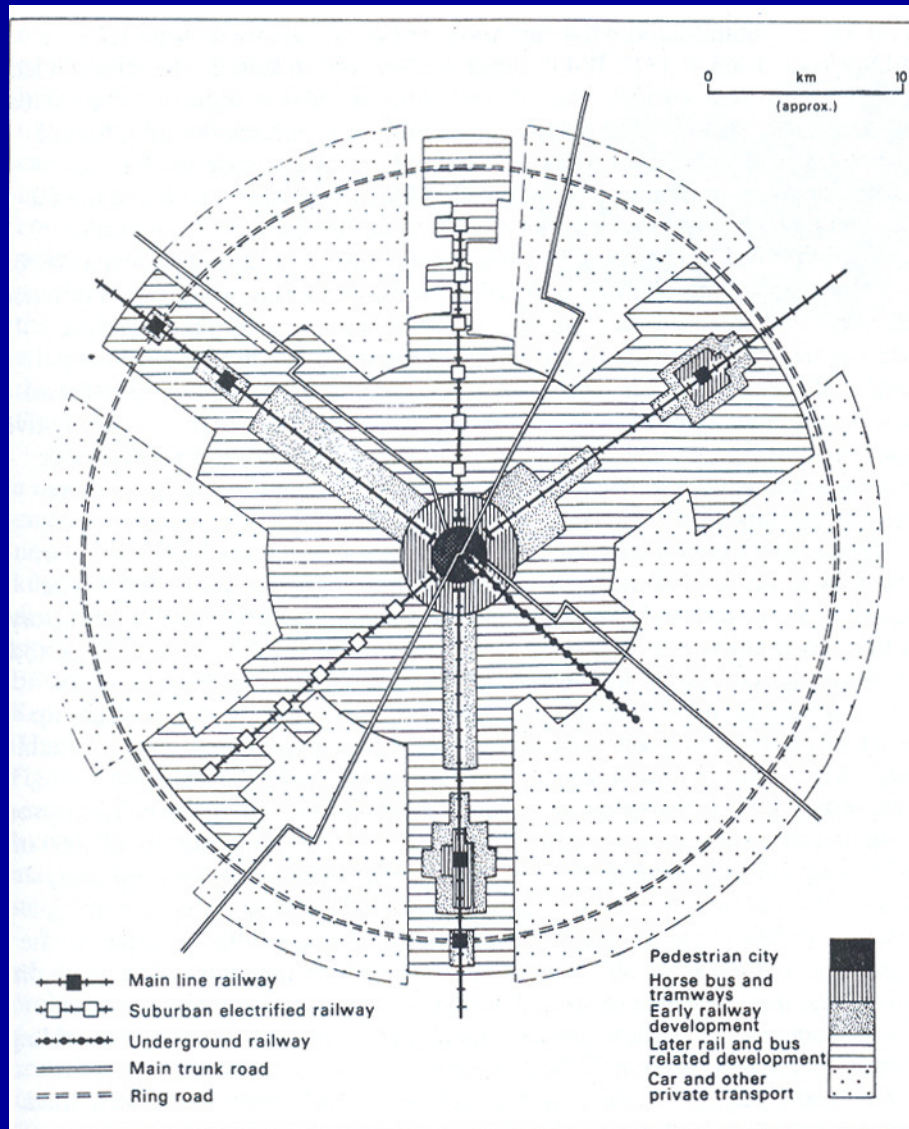
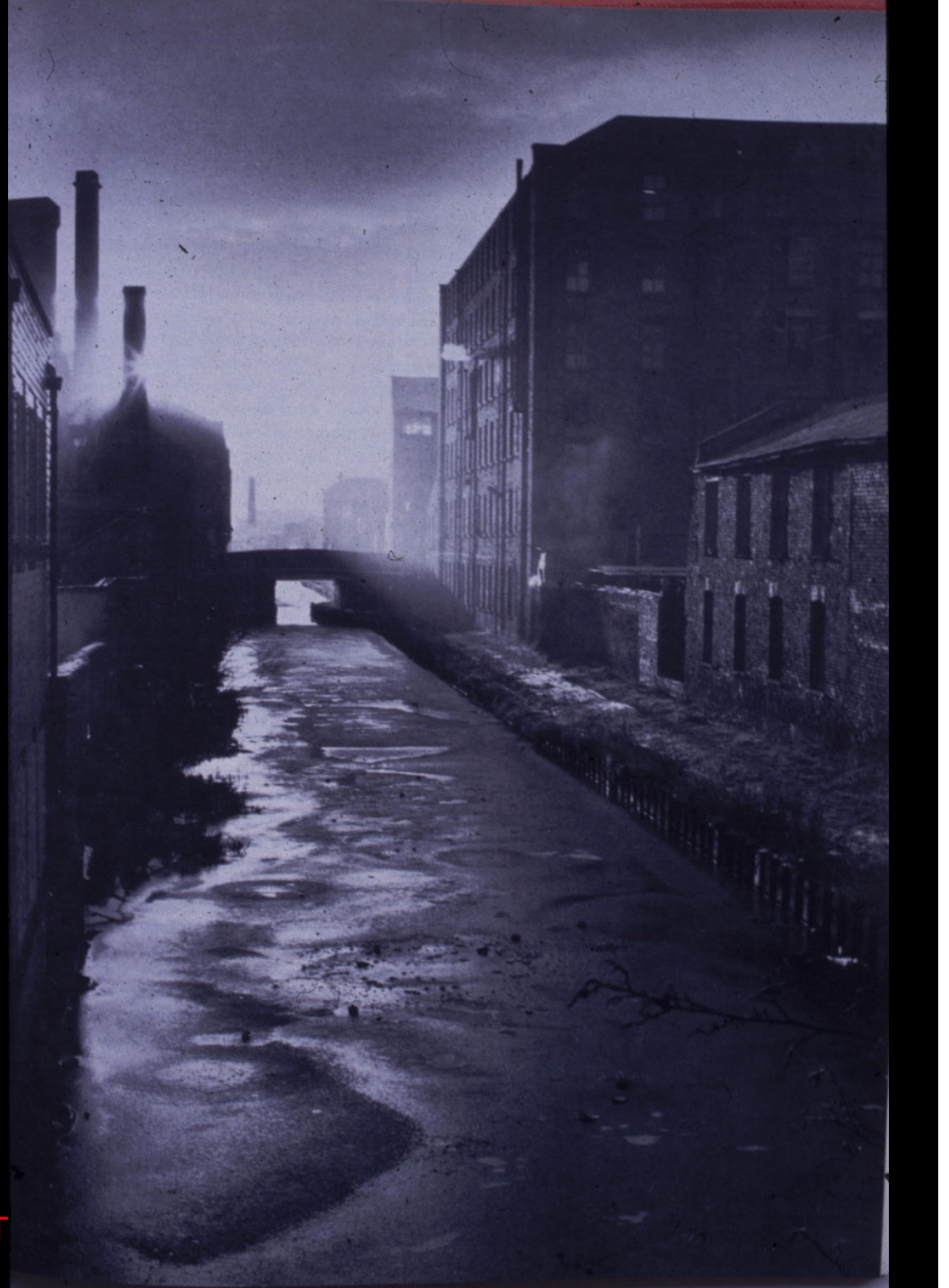

Figure 4.3 The pattern of urban growth associated with urban transport modes (reproduced from Daniels and Warnes, 1980, p.3)

Sanayi Kentininin Formunu Belirleyen Elemanlar

- Fabrika
- Demiryolu
- Sefalet Mahalleri

Doç. Dr. Zeynep Enlil

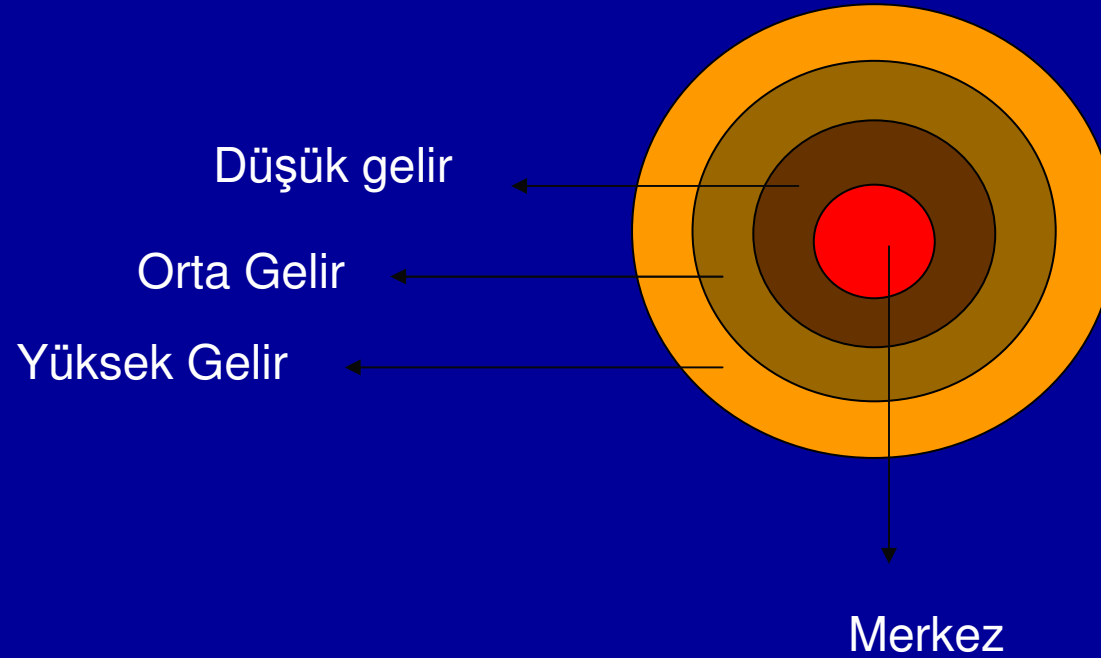
YT

Anglo-Saxon Yerleşme Modeli

SANAYİ DEVRİMİ ve KENTLER

ÖZET:

- Plansız ve altyapıdan yoksun gelişme
 - Hızlı nüfus artışı
 - Spekülatif toprak piyasası
- } Aşırı yoğunluk } SEFALET MAHALLELERİ
- Kenti biçimlendiren aktörler → Arsa spekülatörleri, haritacılar
 - Standart, mekanik parselasyon → IZGARA sistem
 - Kent Planlama → altyapı planlaması ile özdeş
 - Rönesans'ta olduğu gibi ütöpik yaklaşımlar
 - 19. yy.ütöpistleri ideal toplum arayışı içinde (toplumsal sorunlara çözüm)
 - Rönesans → ideal kent → biçimsel yaklaşım